

MAMMUTEN – DET PELSKLEDDE ELEFANTDYRET.

Av Natasja Heintz.

Mammuten var et elefantdyr, med snabel, enorme buete støttenner og en kraftig rødbrun pels som dekket den store, tette kroppen.

Ingen nålevende mennesker har sett en levende mammut. Men fra helleristninger og hulemalerier vet vi at i steinalderen var mammuten en av de store pattedyr som mennesker jaktet på.

Kvartær-perioden er den siste perioden av jordens historie. Den begynte for vel 3 millioner år siden og sluttet ved overgangen til nåtiden for ca. 12 000 år siden, og var preget av sterkt skiftende klima. Under de store istidene trengte breene langt sydover på den nordlige halvkule og klimaet var arktisk. Mellom istidene, i de såkalte mellomistidene, var klimaet mildere. I kvartær-perioden var det minst 4 istider og 3 mellomistider, foruten flere kortere, mildere perioder innen hver av istidene.

I tillegg til sin pels (fig. 2) hadde mammuten også utviklet et tykt fettlag i underhuden. Den hadde små ører og små hudklaffer som dekket til endetarmsåpningen og åpningen ytterst på snabelen. Alt dette viser at mammuten var godt tilpasset kaldt klima. På de store tundra-markene som bredte seg både i Nord-Amerika og Eurasia fant den således vel-egnete levesteder.

Mye tyder på at mammutene vandret sydover om vinteren og tilbake nordover i den lyse arktiske sommeren. Som andre pattedyr fulgte de faste vandringsveger og det er rimelig å tro at ikke minst langs vandringsrutene lå steinalder-menneskene på lur og forsøkte å fange og drepe disse kjempene.

Mammuten er i slekt med de elefantene som lever i dag. Som dem var den stor: voksne mammuter var fra 3,5 til 4 m høye over skuldrene.

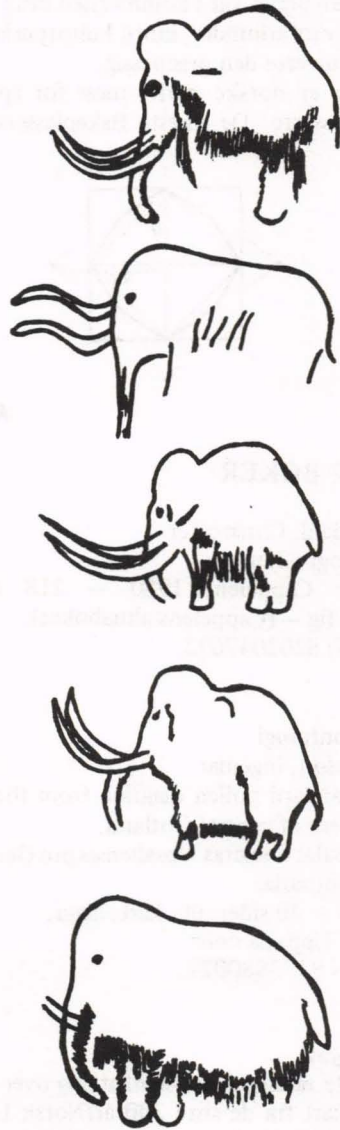

Fig 1.: Forskjellige helleristninger av mammut.

Typisk for mammuten var at den hadde en topp øverst på hodet og en noe mindre pukkel over skuldrene, mens kroppen bakenfor skrånet nedover. Våre dagers elefanter derimot har en mye rettere rygglinje (fig. 2).

Som alle elefantdyr, hadde mammutene i overkjeven to kjempestore støttenner. De kunne bli opptil 5 m lange og veide da 75 - 80 kg. Mammut-hannene hadde større og langt mer buete støttenner enn mammut-hunnene.

Støttennene var bygget opp av kremmerhusformete lag av tannbein, det ene inne i det andre, og de manglet det ytre dekke med emalje som vi ellers finner på de fleste pattedyr-tennene (fig. 4 a).

Mammutungene fikk først to ganske små melkestøttenner og når disse var felt, fikk de de store blivende støttennene. Disse vokste gjennom adskillige år og derfor kan størrelsen og formen på de støtten-

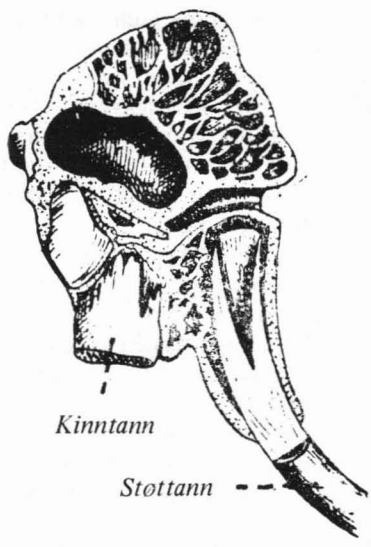

Fig 3.: Tversnitt av kraniet.

KENT A.S

Gaukås Stasjon, N-4860 Treungen,

ENGROS

Kataloger/prislister
Til Registrerte For-
handlere & Produsenter

TLF (036) 45 893 45 903
BANK NISSEDAL SPAREBANK
BANKGIRO 2714.05 00149

HOBBY & INDUSTRIMASKINER
UTSTYR & TILBEHØR
FOR BEARBEIDING AV
STEIN · SMYKKEHALVFABRIKATA ·
SMYKKER · GAVEARTIKLER ·
RASTEIN --- MINERALER

nene vi finner, gi oss kunnskap om alder og kjønn på det dyret de kom fra.

Elefantdyrene har til en hver tid bare *en* kinntann i hver kjevehalvdel i over- og underkjeven (fig. 3). Til gjengjeld har de 6 sett med kinntenner. Når den første tann, som er ganske liten, er slitt ut, faller den siste resten ut, og en ny, noe større kinntann kommer frem, noe større enn den foregående (fig. 5). Derfor kan vi av tannens størrelse avgjøre hvilken tann i rekken det er, og slitasjen på tannens tyggeflate forteller om den har stått i over- eller underkjeven.

Hver elefant-kinntann består av både tannbein, sement og emalje (fig. 6). Disse tre typer av tannsubstans danner loddrett stående lameller. Da emaljen er hårdere enn både tannbein og sement, blir emaljelagene stående opp som kammer på tannens tyggeflate, mens tannbein og sement blir slitt mer ned.

Derfor blir kinntennenes overflate nærmest som et slags rivjern, som passer meget godt til å tygge hård plantekost.

Bygningen av mammutenes tenner svarer helt til tennene hos våre dagers elefanter. Disse er planteetere og derfor kan vi med

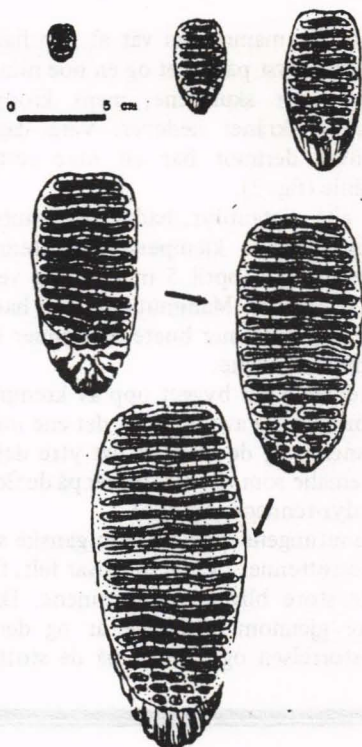

Fig. 5.: Tyggeflaten på mammutens kinntenner, fra den første, lille melketann til den siste, store, blivende kinntann.

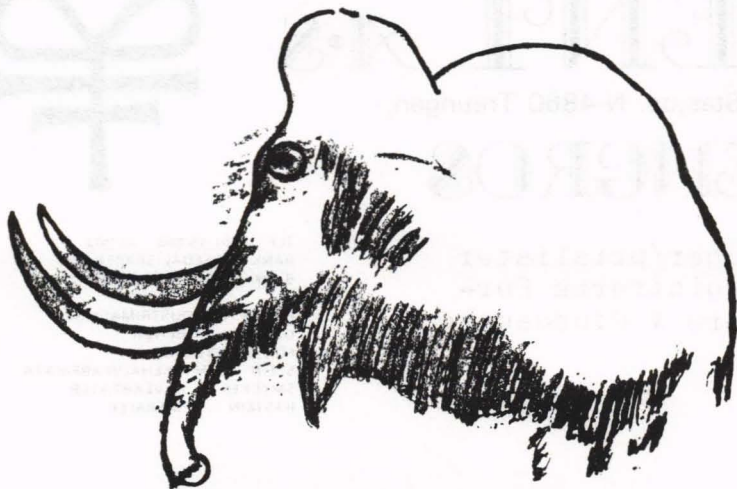

Fig 2.: Steinalder-menneskene laget meget livaktige avbildninger av mammut.

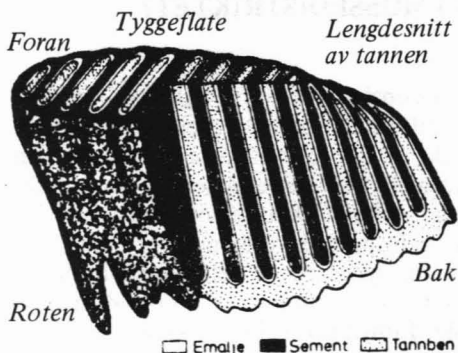

Fig. 6.: Skjematisk tegning av kinntann til mammut.

sikkerhet si at også mammuten levde på slik kost. Men hva slags planter spiste denne arktiske kjempen som først og fremst hadde tundraen som sitt levested? Dette vet vi en hel del om, fordi det er blitt funnet flere mammutkadavere i Sibir og Alaska, hvor også noe av mageinnholdet

har vært bevart.

Mammutkadavrene har holdt seg fordi de har ligget i den frosne jorden. Moderne dateringsmetoder har gitt oss mulighet til å finne ut at det var mer enn 30 000 år siden disse mammutene levde.

Rester av plantedeler og ikke minst pollenkorn som ble funnet i magesekken til mammutkadavrene, forteller at de spiste gress og andre urter, foruten busker som vier, og mose og lav.

Men hvorfor forsvant mammuten helt mot slutten av aller siste istid? De yngste kjente funnene er fra Taimyr i det nordvestlige Sibir og er ikke mer enn ca. 10-11 000 år. Klimaendringene har sikkert spilt en vesentlig rolle, men mye tyder på at også steinalder-menneskene med sin omfattende jakt på disse store dyrene har bidratt til at mammutene forsvant for alltid (fig. 7).

FOSSHEIM STEINSENTER INNBYR TIL:

GEOLOGIVEKE: 31/7 – 7/8.

Innføring om mineraler/bergarter/kvartærgeologi/landskapsformer.

Dagsturer med 1 – 2 timer undervisning pr. dag.

Lærer: Hermann Løvenskiold Kr. 1560,—

STEINTREFF: 9/9 – 12/9.

Turer til brefronter, kåseri, steinprat og kveldskos.

2 døgn: Kr. 320,— 3 døgn: Kr. 480,—

Turer med kjentmann vil bli arrangert 2–3 ganger i veka det meste av sommeren.

Pris: Kr. 20,— pr. dag.

BESTILLINGSADRESSE:

FOSSHEIM STEINSENTER

2686 LOM Tlf: 062/11 205.